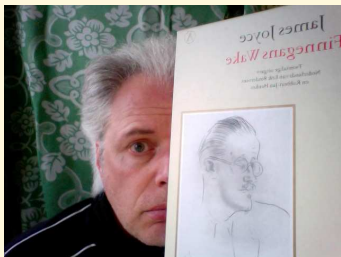

Wereld, Wake, Woord, Waarheid

F.A. Muller

Erasmus Universiteit Rotterdam & Universiteit Utrecht
Faculteit der Wijsbegeerte

Faculteit der Natuur- & Sterrekunde

webstek: <http://www.phys.uu.nl/igg/muller>

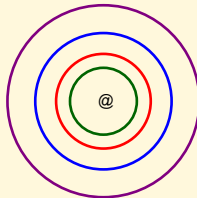
e-post : f.a.muller@uu.nl

Overzicht Causerie

I. De Schier Onoverbrugbare Kloof tussen Wijsbegeerte en Litteratuur

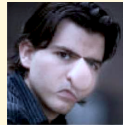
II. Filosofie van de Litteratuur: Mogelijke Werelden

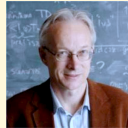
Overzicht van de verschillen

#	Wijsbegeerte	Litteratuur
1	algemeen	specifiek
2	abstract	concreet
3	redenerend	beschrijvend, evocerend
4	collectief	individueel
5	objectieve doelen	subjectieve doelen
6	letterlijk	figuurlijk
7	begripsobsessie	woordobsessie
8	ondubbelzinnig	meerdere
9	onpersoonlijk	persoonlijk
:	:	:

Men onderscheide, in Nederland, **Publieksfilosofen**:

van **Akademische Wijsgeren**

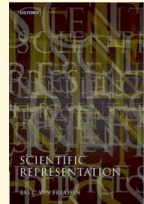
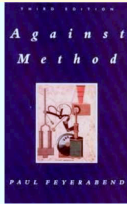
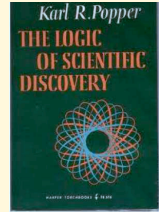

Kenmerken **Akademische Wijsbegeerte:**

- Voornaamste communicatie-medium:
het anoniem beoordeelde tijdschrijftartikel

En uiteraard af en toe een invloedrijk **boek**.
In de wetenschapsfilosofie:

Terug naar Kenmerken Akademische Wijsbegeerte:

- Voornaamste communicatie-medium: **het anoniem beoordeelde tijdschrijftartikel**.
- **Collectieve** onderneming gericht op waarheid, op groei van filosofische kennis; het regulatieve ideaal.
- Tijdschriftartikel: poing een steentje bij te dragen aan het kasteel der filosofische kennis, of er eentje weg te halen, of er eentje te vervangen.
- Meeste **filosofische kennis** is van de vorm:

ALS zus & zo, DAN dat;

en ALS broer & bro (dus niet zus & zo), DAN niet dat doch dit.

Dus in deze zin is veel filosofische kennis **logisch** van aard.

Terug naar Kenmerken Akademische Wijsbegeerte:

- Voornaamste communicatie-medium: **het anoniem beoordeelde tijdschrijftartikel**.
- **Collectieve** onderneming gericht op waarheid, op groei van filosofische kennis; het regulatieve ideaal.
- Tijdschriftartikel: poing een steentje bij te dragen aan het kasteel der filosofische kennis, of er eentje weg te halen, of er eentje te vervangen.
- Meeste **filosofische kennis** is van de vorm:

ALS zus & zo, DAN dat;

en ALS broer & bro (dus niet zus & zo), DAN niet dat doch dit.

Dus in deze zin is veel filosofische kennis **logisch** van aard.

Opmerking: NIETS van dit al is relevant voor de **litteratuur**.

Wat gebeurt er wanneer een **litterator** **filosofie** gaat bedrijven?

Twee gevallen:

A. Harry Mulisch en *De Compositie van de Wereld* (1980).

B. Geerten Meijsing in *Stukwerk. Enigszins filosofische essays* (2006).

A. Harry Mulisch en *De Compositie van de Wereld* (1980).

Uitgangspunt van deze wereldcompositie: het muzikale verschijnsel van de meest eenvoudige harmonie behelst een **tegenspraak**:

Ik heb aangetoond, dat die volstreekte harmonie alleen begrepen kan worden door een tegenspraak in te voeren: de octaaftoon is niet de grondtoon, maar tegelijk en in hetzelfde opzicht is hij de grondtoon. (...) De tweede toon is niet identiek met de eerste, maar ook niet niet identiek.

Aristoteles in *Prior Analytika*:

Het is niet mogelijk, dat hetzelfde predikaat hetzelfde subject tegelijk en in hetzelfde opzicht toekomt en niet toekomt.

Dit is thans een stelling in de de meest predikaat-logische sytemen:

$$\neg(\exists x : F(x) \wedge \neg F(x)) .$$

Nota bene: niet in para-consistente logika's.

Op twee plaatsen in *De Compositie van de Wereld* presenteert Mulisch zijn redenering.

1ste redenering voor Oer:

Nu produceer ik eerst de c, vervolgens de c1. Daarmee gebeurt iets verbijsterends, waarover ik sinds dertig jaar nadenk. De tweede toon is niet identiek met de eerste, maar ook niet niet identiek. De frequenties liggen in absolute zin het verst uit elkaar van de hele toonladder, maar zij verhouden zich nu op de eenvoudigste manier: 1:2. De prime als symfonisch interval bestaat niet, aangezien de tonen dan identiek zijn: daar kan dus nog niet van een consonant gesproken worden. Maar bij het octaaf als symfonisch interval kan niet meer van een consonant gesproken worden: er ontstaat een volstreekte harmonie, waarin de twee niet identieke tonen identiek worden.

1ste redenering voor Oer:

Nu produceer ik eerst de c , vervolgens de $c1$. Daarmee gebeurt iets verbijsterends, waarover ik sinds dertig jaar nadenk. De tweede toon is niet identiek met de eerste, maar ook niet niet identiek. De frequenties liggen in absolute zin het verst uit elkaar van de hele toonladder, maar zij verhouden zich nu op de eenvoudigste manier: 1:2. De prime als symfonisch interval bestaat niet, aangezien de tonen dan identiek zijn: daar kan dus nog niet van een consonant gesproken worden. Maar bij het octaaf als symfonisch interval kan niet meer van een consonant gesproken worden: er ontstaat een volstrekte harmonie, waarin de twee niet identieke tonen identiek worden.

Analyse

Fallacia aequivocationis: verwarring mentale **gehoor-opzicht** en fysische **trillingsopzicht** in Logish:

$$f(c1) \neq f(c) \text{ en } \neg\text{Ond}(S, c1, c + c1) \wedge \neg\text{Ond}(S, c, c + c1).$$

Mulisch schrijft *nota bene* dat toon en trilling door elkaar halen **een fatale verwarring** behelst (blz. 116).

2de redenering voor Oer:

*De c1 is niet de c, en de c1 is niet niet de c. De c1 is niet niet de c in zoverre vanuit de c1 wordt herkend dat de c de c is. De c wordt pas de c met de c1, die niet de c is. Wat daar herkend wordt, is niet enige c in de c1 zelf, maar de identiteit van de c: **c**. Die herkenning is wat de contradictie van de c1 uitmaakt, want de c1 is niet de c. En toch herken ik de c1 niet als de c1, maar als de c. Maar de identiteit **c** is niet in de c1 — want dat is de indifferente toon waarmee begonnen is —, maar zij bestaat tegelijk als de c1 en als de octave relatie tussen de c1 en de c.*

2de redenering voor Oer:

De $c1$ is niet de c , en de $c1$ is niet niet de c . De $c1$ is niet niet de c in zoverre vanuit de $c1$ wordt herkend dat de c de c is. De c wordt pas de c met de $c1$, die niet de c is. Wat daar herkend wordt, is niet enige c in de $c1$ zelf, maar de identiteit van de c : \mathbf{c} . Die herkenning is wat de contradictie van de $c1$ uitmaakt, want de $c1$ is niet de c . En toch herken ik de $c1$ niet als de $c1$, maar als de c . Maar de identiteit \mathbf{c} is niet in de $c1$ — want dat is de indifferente toon waarmee begonnen is —, maar zij bestaat tegelijk als de $c1$ en als de octave relatie tussen de $c1$ en de c .

Analyse

1. *Audiatur altera et pars*: achterwege laten van premissen maakt het onmogelijk de redenering te beoordelen, aangaande: c is de toon-essentie van de c ; een mens herkent de toon-essentie van een toon; de essentie bestaat als de toon, de toon-essentie bestaat als de octave relatie.

2. *Non sequitur*: conclusie, $c = c1 \wedge c \neq c1$, volgt niet uit wat Mulisch beweert (in Logish):

$c1 \neq c$ en $\text{Herk}(S, \mathbf{c}, c1)$ en $\mathbf{c}(c, c1)$ en $\text{Ess}(\mathbf{c}, c)$ en $\text{Harm}(S, c + c1)$.

Uit De Fruitschaal van de Wereld (n.v.):

De pisang is niet de citroen, en de pisang is niet niet de citroen. De pisang is niet niet de citroen in zoverre vanuit de pisang wordt gezien dat de kleur van een citroen ook geel is. Wat daar herkend wordt, is niet enige citroen in de pisang zelf, maar wat tot de identiteit, de essentie van de citroen behoort: geel. Dat zien, is wat de contradictie van de pisang uitmaakt, want de pisang is niet de citroen. Zij verschillen van elkaar, bijvoorbeeld qua smaak en vorm, en zijn dus niet identiek. De pisang is niet identiek met de citroen eppure is de pisang niet niet identiek met de citroen.

Zie verder:

- 'Het Verbod. Over tegenspraken, para-consistente logika en een uitgekomen voorspelling van een filosoof', *Hollands Maandblad*, Januari 2002.
- 'Harry Mulisch, 75. Over de ketelmuziek van een wereldcomponist', *Hollands Maandblad*, Oktober, 2002.
- 'De denkbewegingen van Harry Mulisch', *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte*, 2006.

B. Geerten Meijsing in *Stukwerk. Enigszins filosofische essays* (2006):

Had men zich deze wijze opmerkingen herinnerd, dan was veel van het latere gemierenneuk van de linguïstisch geörienteerde filosofie overbodig geworden: het zoeken naar zinnen die niet alleen grammaticaal maar ook cognitief waar zijn. Het heeft weinig zin om conclusies te trekken uit de opmerking A is X . Dat is, of is-gelijkteken, zorgt voor de problemen, want dan moet er een werkelijkheid of waarheid gepostuleerd worden waarover de taal (die dan niet tot die werkelijkheid mag behoren) een juiste uitspraak doet. Maar dat verband is er eenvoudigweg niet. Je kunt ook meteen zien dat A niet gelijk is aan X . Het zijn twee verschillende letters, die een eind uit elkaar in het alfabet staan.

(...)

Het is mooi als de logica ons ten dienste kan staan voor het verloop van een goed gesprek, met de eis dat jezelf niet mag tegenspreken en het principe van de uitgesloten derde, en nog zo wat eenvoudige beleefheidsregels, maar onszelf vrijwillig en zonder voorbehoud onder de tyrannie van de dwangmatige logica stellen: dat nooit!

Catalogus van wat er enigszins fout gaat bij Meijsing

1. Verwarring van de drie betekenissen van 'zijn'?
 - (a) predikatie: $P(x)$, etc.
 - (b) identiteit : $x = y$, etc.
 - (c) existentie : $\exists x : P(x)$, of: $\exists x : x = y$, etc.
2. Wat is cognitief waar?
3. Linguïstisch geïntereerde filosofen zoeken naar uitspraken die cognitief waar zijn?
4. De logika zegt niets over hoe mensen een gesprek moeten voeren.
5. De logika is geen tyran want zij legt niemand iets op; vgl. schaken of verkeer.
6. Verwarring object en teken: $A = X$ versus ' A ' \neq ' X '.
7. Zonder context onmogelijk te zeggen dat uit $A = X$ niets volgt.
8. Gebruik van $=$ verplicht tot postuleren van werkelijkheid OF waarheid?
9. Verwarring proposities en propositionele houdingen?

Toegift van Meijsing (aansluitend bij vorige citaat):

Onmogelijk om dan nog te zeggen 'Vanochtend had ik naar de bakker willen gaan.' Of: 'Daarnet zag ik een rinoceros in de zaal.' Want taal kan ook refereren aan dingen die je niet ziet, of zelfs aan dingen die niet bestaan, zoals centauren en eenhoorns, of zelfs aan het niets, het geheimzinnige 'niet-zijn'.

Toegift van Meijsing (aansluitend bij vorige citaat):

Onmogelijk om dan nog te zeggen 'Vanochtend had ik naar de bakker willen gaan.' Of: 'Daarnet zag ik een rinoceros in de zaal.' Want taal kan ook refereren aan dingen die je niet ziet, of zelfs aan dingen die niet bestaan, zoals centauren en eenhoorns, of zelfs aan het niets, het geheimzinnige 'niet-zijn'.

Vervolg catalogus van wat er enigszins fout gaat bij Meijsing

10. Verwarring van betekenis en referentie.
11. Vanochtend had ik naar de bakker willen gaan in Logish:

$$W(i, N(i, b), t) \wedge t < t_{nu}.$$

12. Daarnet zag ik een rinoceros in de zaal in Logish:

$$Z(i, R(x), t) \wedge t < t_{nu}.$$

vervolg

13. Refereren aan iets wat je niet ziet in Logish:

$$R(\tau, a) \text{ en } \neg Z(J, a).$$

14. Verwijzen naar **het niets**:

$$R(S, n).$$

15. **Het niets**: de afwezigheid van alles? In Logish:

$$E(x) \text{ desda } \exists y : y = x \text{ en } \forall z : \neg E(z) .$$

vervolg

13. Refereren aan iets wat je niet ziet in Logish:

$$R(\tau, a) \text{ en } \neg Z(J, a).$$

14. Verwijzen naar **het niets**:

$$R(S, n).$$

15. **Het niets**: de afwezigheid van alles? In Logish:

$$E(x) \text{ desda } \exists y : y = x \text{ en } \forall z : \neg E(z) .$$

Ondanks alles een heus taalfilosofisch probleem in citaat van Meijssing:

↪ **Waarheid in literaire teksten.**

Beschouw eens deze rijtjes letters

- A. De minister-president van Nederland anno 2011 draagt geen snor.
- B. De keizerin van Duitsland anno 2011 is lesbisch.
- C. De garmel van Nixistuum heeft geen kloeg.
- D. Mak Makosia bekstoeit over jarry ubu.
- E. Goeiehelp de casus is zo inessief en impossief als van een weien plakje!
- F. Die adde luddel pfeivie Annie knuftut peuterneutje.

BetekenisProbleem

Wat onderscheidt rijtjes letters die een betekenisrijke uitdrukking in onze taal vormen van rijtjes letters die dat niet doen?

Wat is het onderscheid tussen **zin** en **onzin**?

BetekenisBeginsel

Betenisrijke uitdrukkingen in de taal moeten **ergens** over gaan, waarin **ergens** iets is wat op één andere manier bestaat; datgene wat **nergens** over gaat, is nonsens.

BetekenisBeginsel

Betenisrijke uitdrukkingen in de taal moeten **ergens** over gaan, waarin **ergens** iets is wat op één andere manier bestaat; datgene wat **nergens** over gaat, is nonsens.

Kritikaster:

Wat krijgen we nou? Manieren van bestaan? Wat je voor de kost doet? Serieus, manieren van bestaan klinkt als manieren van zwanger zijn: je bent zwanger of je bent het niet, iets bestaat of het bestaat niet. Bovendien: “één of andere manier”. Ondraaglijk vaag. Kom op zeg!

BetekenisBeginsel

Betenisrijke uitdrukkingen in de taal moeten **ergens** over gaan, waarin **ergens** iets is wat op één andere manier bestaat; datgene wat **nergens** over gaat, is nonsens.

Kritikaster:

Wat krijgen we nou? Manieren van bestaan? Wat je voor de kost doet? Serieus, manieren van bestaan klinkt als manieren van zwanger zijn: je bent zwanger of je bent het niet, iets bestaat of het bestaat niet. Bovendien: “één of andere manier”. Ondraaglijk vaag. Kom op zeg!

Verscherpt BetekenisBeginsel

Betenisrijke uitdrukkingen in de taal moeten **ergens** over gaan, waarin **ergens** iets is wat bestaat.

Dan:

Zinrijk : A.

Zinloos : B, C, D.

Kweenie : E, F.

Kritikaster:

Weg met dat BetekenisBeginsel, scherp of bot. Deze rijtjes letters hebben immers **wel** betekenis:

B. De keizerin van Duitsland anno 2011 is lesbisch.

G. De keizerin van Duitsland anno 2011 bestaat niet.

H. Anton Wachterromans kwam in conflict met Wim Teehuis.

Verruimd BetekenisBeginsel

Betekenisrijke uitdrukkingen in de taal moeten **ergens** over gaan, waarin **ergens** iets is wat bestaat of **kan** bestaan.

Dan:

Zinrijk : A, B, G, H.

Zinloos : C, D.

Kweenie : E, F.

Kritikaster:

Mmmm. En wat als een object niet kan bestaan?

Zoals reukloze stank, vierkante ellipsen, het grootste priemgetal, een klak verf die geheel blauw en geheel rood is, het negatieve getal m zodanig dat $m\pi = 5$, getrouwde vrijgezellen, volwassen borelingen, enz.

- J. Als m het grootste priemgetal is, dan hebben alle grotere natuurlijke getallen geen echte delers.
- K. Bellerophon versloeg Chimaera op Pegasus doch bereikte de Olympus niet.

Kritikaster:

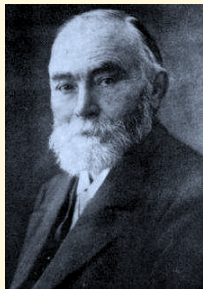
Mmmm. En wat als een object niet kan bestaan?

Zoals reukloze stank, vierkante ellipsen, het grootste priemgetal, een klak verf die geheel blauw en geheel rood is, het negatieve getal m zodanig dat $m\pi = 5$, getrouwde vrijgezellen, volwassen borelingen, enz.

- J. Als m het grootste priemgetal is, dan hebben alle grotere natuurlijke getallen geen echte delers.
- K. Bellerophon versloeg Chimaera op Pegasus doch bereikte de Olympus niet.

Wat nu?

Welkom Gottlob Frege.

ContextBeginsel

Een woord heeft alleen betekenis in de context van een zin.

OnderscheidingsBeginsel

Men onderscheide **betekenis**, **verwijzing** en **kleur** van uitdrukkingen in de taal.

BetekenisCriterium

De betekenis van een beweerzin is gelegen in haar waarheidsvoorwaarden.

Corollarium

Woorden kunnen betekenis hebben zonder te verwijzen, zoals 'en', 'of', 'grootste priemgetal', enz.

Welkom Bertrand Arthur William Russell.

De Analytische Methode van Russell

1. Onderscheid tussen oppervlakte- en diepte-structuur van zinnen.
2. Logische analyse onthult de diepte-structuur, die door de oppervlakte-structuur verhuld kan zijn.

B. De keizerin van Duitsland anno 2011 is lesbisch.

G. De keizerin van Duitsland anno 2011 bestaat niet.

J. Als m het grootste priemgetal is, dan hebben alle grotere natuurlijke getallen geen echte delers.

B. De keizerin van Duitsland anno 2011 is lesbisch.

$$\exists x : K(x, d) \wedge L(x) .$$

G. De keizerin van Duitsland anno 2011 bestaat niet.

$$\neg \exists x : K(x, d) .$$

J. Als m het grootste priemgetal is, dan hebben alle grotere natuurlijke getallen echte delers.

$$(P(m) \wedge \forall n : G(n, m) \longrightarrow \neg P(n)) \longrightarrow \\ (\forall n : G(n, m) \longrightarrow \exists k : D(k, n) \wedge k \neq 1 \wedge k \neq n) .$$

K. Bellerophon versloeg Chimaera op Pegasus doch bereikte de Olympus niet.

$$V(b, c, p) \wedge \neg B(b, o) .$$

Frege-Russell:

B, **G**, **J**, **K** betekenisrijk; **B** en **K** onwaar; **G** en **J** waar.

Kritikaster:

Niet gek en ook niet goed. Want **K** is **waar**, en niet onwaar, en evenzo **H**.
En vergeten we niet iets? Te weten de **litteratuur!**

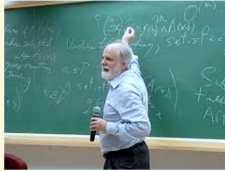
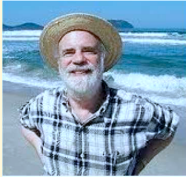
E. Goeiehelp de casus is zo inessief en impossief als van een weien plakje!

F. Die adde luddel pfeivie Annie knuftut peuterneutje.

H. Anton Wachterromans raakte in conflict met Wim Teehuis.

K. Bellerophon versloeg Chimaera op Pegasus doch bereikte de Olympus niet.

Welkom Saul Aaron Kripke

en David Kellogg Lewis.

Terugkeer van de metafysika in Analytische Filosofie, met een knikje naar Leibniz: **mogelijke werelden**.

Ons universum is een mogelijke wereld: $W_{@} \in \mathcal{W}$.

Modale Logika

φ is waar desda φ waar is in $W_{@}$. Notatie: $W_{@} \models \varphi$

φ **mogelijk waar** desda $\exists W \in \mathcal{W} : W \models \varphi$

φ **noodzakelijk waar** desda $\forall W \in \mathcal{W} : W \models \varphi$

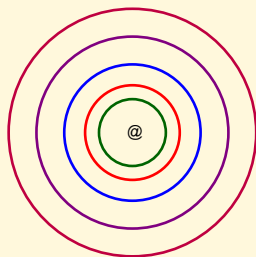
φ **contingent waar** desda $W_{@} \models \varphi$ en $\exists W \in \mathcal{W} : W \models \neg\varphi$

φ **contingent onwaar** desda $W_{@} \models \neg\varphi$ en $\exists W \in \mathcal{W} : W \models \varphi$

Verscheidene soort van mogelijkheid:

- ◇ logisch mogelijk
- ◇ conceptueel mogelijk
- ◇ metafysisch mogelijk
- ◇ fysisch mogelijk
- ◇ biologisch mogelijk
- ◇ sociologisch mogelijk

Ptolemaïsch plaatje:

Richtbeeld: literatuur is mogelijk waar.

litteraire personages bewonen andere werelden

E. Goeiehelp de casus is zo inessief en impossief als van een weien plakje!

F. Die adde luddel pfeivie Annie knuftut peuterneutje.

H. Anton Wachterromans raakte in conflict met Wim Teehuis.

K. Bellerophon versloeg Chimaera op Pegasus doch bereikte de Olympus niet.

Dan:

$W_{@} \models \diamond H$

H is waar in een *zeer nabij gelegen* wereld.

Zie: *Autobiografie van een polemist* (1990) van Bindervoet & Henkes.

$W_{@} \models \diamond K$

H is waar in wereld *ver van de onze vandaan*.

Kritikaster:

Nou nou. En hoe zit het met E en F?

Die komen uit *Finnegans Wake* (1939) van Joyce,
laat spreker dezes gaarne over aan de volgende sprekers.

Kritikaster:

Nou nou. En hoe zit het met E en F?

Die komen uit *Finnegans Wake* (1939) van Joyce,
laat spreker dezes gaarne over aan de volgende sprekers.

Kritikaster:

Wacht eens even. Je gaat de waarheid van litteraire taal verklaren en het bestaan van fictionele personages gronden door mogelijke werelden te postuleren. Maar dat zijn toch ook fictionele objecten?

Kritikaster:

Nou nou. En hoe zit het met E en F?

Die komen uit *Finnegans Wake* (1939) van Joyce,
laat spreker dezes gaarne over aan de volgende sprekers.

Kritikaster:

Wacht eens even. Je gaat de waarheid van litteraire taal verklaren en het bestaan van fictionele personages gronden door mogelijke werelden te postuleren. Maar dat zijn toch ook fictionele objecten?

